

El catedràtic d'Història Econòmica de la Universitat de les Illes Balears, Carles Manera (Palma, 1957) acaba de publicar un llibre que li ha costat tretze anys de feina i que és una bomba per l'heterodòxia de la tesi que defensa. Desmunta tota la tradició historiogràfica sobre l'economia balear.

Carles Manera, en el seu despatx de vicerector de la Universitat de les Illes Balears.

La nova visió econòmica de Mallorca

Ernest Lluch havia de fer el pròleg d'aquest llibre. El seu assassinat deixà orfe de prologuista l'obra i d'amic el seu autor, Carles Manera. Per això no hi ha pròleg, tot i que un paràgraf escrit per Lluch a la revista *Randa* el 1999 serveix per expressar sintèticament l'essència de l'obra de Manera, i potser serà la forma més ràpida que el lector es faci una idea de l'heterodòxia de la tesi sostinguda per l'autor.

Escrivia Lluch: "Si un economista està interessat en el progrés, poques co-

ses li semblaran tan interessants com que Mallorca i Menorca tinguin un nivell de vida tan alt com si els costos de la insularitat no existissin. Si [...] és viatger, encara quedarà més corprès de saber que Mallorca té una riquesa turística incomparable, i que Menorca també. Encara hi quedarà més si sap que no són riqueses improvisades. Li haurem d'explicar que Menorca ha estat l'única illa industrial de tota la Mediterrània i que Mallorca n'era la segona. Si l'economista és català li costarà d'entendre-ho a causa de la influència dels tòpics

que creà l'*Illa de la calma* de l'antiindustrial i anticomercial Santiago Rusiñol i que han durat més del compte, si és que encara no duren. Quan Rusiñol escrivia, Menorca [...] concentrava el deu per cent dels bancs fundats a tot Espanya, i Mallorca tenia una xarxa d'establiments crediticis sense parió. El modernisme no era amic de la modernització econòmica.”

El llibre. Les paraules de Lluç serveixen per entendre davant quin tipus d'obra es trobarà el lector: un llibre trencador de tòpics, heterodox i que posa en qüestió tota la tradició de la historiografia econòmica mallorquina i balear. Efectivament, després de tretze anys de feina, Carles Manera publica aquesta *Història del creixement econòmic a Mallorca (1800-2000)*, que trenca amb la forma d'entendre la història econòmica mallorquina i balear, la qual sempre havia considerat que el *boom* turístic dels anys seixanta del segle XX era un trencament absolut amb tot l'anterior. Es dona per comunament acceptat que les Illes Balears preturístiques eren terra mísera, de tradició agrícola, amb una societat tan calmosa que era pràcticament apàtica, amb una economia on el dinamisme era quelcom aliè o rebutjat, on mai no existí una societat industrialitzada, que patia emigració i crisis de subsistències, que els balears eren lluny, molt lluny, de les societats dinàmiques que, com la catalana o la basca, es modernitzaven i progressaven, que... en fi, que Balears en general i Mallorca en particular havien estat tradicionalment miserables, des del punt de vista econòmic, fins que a partir dels anys seixanta del segle XX el turisme ho canvià tot.

Doncs bé, la tesi de Carles Manera, en síntesi, rebutja tota aquesta tradició. El catedràtic d'Història Econòmica de la UIB planteja un interrogant de partida: per què les Balears gaudeixen d'un desenvolupament econòmic com l'actual? Objectivament, és clar, pel *boom* turístic, sí. Fins aquí res d'especial, en la tesi. Però a partir d'aquí, ja no res és tradicional, en l'explicació de Manera.

“Per què no es produí a d'altres illes mediterrànies com Sicília, Còrsega o

Sardenya, o a qualsevol altre indret? La resposta és perquè a Mallorca, i a Balears, ha existit una continuïtat en la cultura econòmica pròpia, una forma de ser, que sempre s'ha silenciada, que ha significat un aprenentatge continu que ha permès anar resituant-se i adaptant-se cada cop per sortir-se'n i aprofitar al màxim les possibilitats que donen els mercats externs.”

Una cultura econòmica que s'ha mantingut al llarg del temps? Doncs sí, això diu Manera. “Durant el segle XVIII canvien les condicions anteriors i el mercat s'adequa a les noves condicions constantment: es diversifica l'economia a través de la viticultura, dels cítrics, de les lleguminoses, del tèxtil... És a dir, ens trobam davant un seguit de productes (aiguardents, vins, licors, teles de llana, etc.) que no són estrictament per a consum intern, sinó que es venen a fora. És la resposta a una crisi anterior. A finals del XVIII, per la competència de productes de la resta dels Països Catalans, novament s'entra en crisi, i novament es produeix una reubicació. D'aquesta manera el XIX veurà el desenvolupament d'altres productes, com ara, entre d'altres, l'exportació de calçat, el sabó... que permetran mantenir l'exportació.”

El llibre és farcit de dades que acompanyen la tesi, “tot el que dic està documentat”, i quan se li demana una dada d'aquelles que tothom pot entendre com a rellevant, no ho dubta: “Fixi's només en una: el 40% de tota l'exportació que es fa a Espanya de sabó fluix, a la segona meitat del segle XIX, sortia del port d'Andratx (Mallorca). Això ens dona una idea de l'enorme significació que tenien aquests sectors industrials mallorquins.”

Estam parlant, per tant, d'una burgesia? L'economista i historiador ho afirma, amb matisos: “Sí, però no en el sentit polític; potser per diferenciar de la burgesia catalana podríem dir que aquí existia un gran dinamisme de sectors econòmics com els artesans, pagesos, comerciants... que es van adaptant constantment i gràcies a aquests canvis el teixit empresarial crea i transmet generació a generació una cultura econòmica que es va enriquint, i a través del

temps arriba fins al *boom* turístic dels anys seixanta... És un continu al llarg de la història. Hauríem d'evitar pensar que fins el 1960 érem uns desgraciats...”

La tesi de Manera implica, per tant, l'existència d'una dinàmica classe empresarial que s'adapta als canvis i que està en permanent connexió amb l'exterior, la qual cosa li permet superar les crisis al llarg dels segles. “Per exemple la crisi de 1898 no va ser tan important com s'ha volgut fer creure. Va ser forta, sí, però en tres o quatre anys es recuperava l'exportació de calçat i de tela

La tesi de Manera és que tota la història econòmica de Mallorca i de Balears presenta un nexa de continuïtat: la cultura d'adaptació constant al mercat exterior

de llana. No hi ha dubte que les crisis existeixen i afecten negativament, per exemple provocant l'emigració, però la capacitat de reacció és molt alta, molt dinàmica, la qual cosa no succeeix a d'altres indrets. Per què? Perquè aquí hi ha una tradició, una cultura d'estar en connexió permanent entre el mercat interior i exterior.”

És fa difícil pair que tot el que s'ha explicat tradicionalment sigui qüestionat per Manera. Aquesta connexió permanent amb els mercats exteriors és una idea innovadora. Ell ho explica atenent al fet que “a vegades els economistes el que fan és traslladar al passat els problemes del present. Ara, per

exemple, els costos d'insularitat són un problema evident. Però fins el 1940 el principal transport era, *grosso modo*, el vaixell. Una illa té una renda de situació immillorable, per això. La cruïlla que són les Illes Balears és vital. Això determina la capacitat de reacció més àgil, i aquesta agilitat a detectar les necessitats exteriors es cohesiona amb una capacitat de canvi interior de l'economia. Existeix una connexió entre els dos mercats. Quan es veu que a Amsterdam o Hamburg es compra aiguardent, aquí se'n produeix per vendre'l allà. O quan ataca la fil·loxera a França, per exemple a Felanitx trobam una

vitza. "Pobres sí, però alerta: el que no érem era miserables. Per exemple, entre 1850 i 1930 més de la meitat dels productes que sortien per tots els ports de Mallorca eren industrials. És a dir, competíem a l'exterior. I quant a la pobresa, home, doncs mira, sempre és relatiu: l'any 1959, just abans del *boom* turístic, les Balears érem la quarta comunitat en renda d'Espanya, per darrere de Madrid, País Basc i Catalunya. Un altra dada: entre 1900 i 1930 el creixement econòmic és de l'ordre del 4% anual. O sigui, en termes relatius no érem tan pobres", apunta el vicerector de la UIB.

mentre que els francesos en tenien entorn de 1.800. Per això no hi ha grans mortandats, ni tampoc avalots produïts per manca de subsistències... Hi ha agilitat social obrera, és clar que sí, però el mínim (faves, cigrons, lleties...) recurs alimentari està assegurat."

En resum: segons Manera existeix una cultura econòmica pròpia dels sectors dinàmics que ha permès una continuïtat basada en la connexió permanent entre els mercats exteriors i l'interior, amb uns mínims d'alimentació assegurats per a la mà d'obra que expliquen l'absència d'avalots greus.

I el turisme, n'és la continuïtat, ara

Carlos Manera acaba de publicar *Història del creixement econòmic a Mallorca (1700-2000)*, una obra en què introdueix aspectes molt novedosos respecte a la forma d'entendre la història econòmica mallorquina i balear.

colònia potent de producció vinícola. O quan es detecta que al sud de França es compren cítrics i a Espanya tela de cotó, a Sóller ens trobam un focus industrial de tela de cotó i d'exportació de cítrics... tota aquesta munió d'elements presenta un panorama caracteritzat per molta més agilitat que aquella idea que ha quedat de les impressions dels viatgers romàntics en el sentit que érem una societat i economia pagesa immòbil, absolutament dominada pels senyors..."

Però les Balears eren o no, pobres, abans del *boom* turístic? Manera relatiu-

Manera refusa la idea de la misèria encara amb més dades, referides a l'alimentació i la demografia, que, diu, expliquen la diferència: "la nupcialitat es produïa entre gent més jove que a d'altres llocs, la qual cosa significa tenir assegurat un mínim. D'altra banda, l'alimentació bàsica si bé era culturalment no acceptada perquè molta gent volia menjar pa, però no podia comprar-ne pels preus, el fet és que tenia alternativa: els llegums. Així, veim que a finals del XIX els mallorquins tenien una dieta d'unes 2.000 quilocalories per dia, que és el llindar del perill,

mateix, d'aquella cultura? "Sí. Gràcies a aquest aprenentatge, intangible, que ha estat ignorat, però existeix: és la cultura econòmica de mantenir-se sempre oberts cap a l'exterior, i això, precisament, va permetre que tot d'una que es detectaren les potencialitats del turisme, s'adequaren els agents econòmics. No va ser per generació espontània. Es va produir aquí gràcies a aquesta cultura apresada de generació en generació, que alguns economistes en diuen els intangibles."

Miquel Payeras